

Diena (Kultūras Diena): Brīvība. Iemītās takās?

Publicēta: 12.10.2007.

Žorža Bizē operas Karmena pirmizrāde Latvijas Nacionālajā operā 5.X

Par vēsturisku notikumu, kas atvīlināja uz Rīgu starptautiskās mūzikas un teātra prominences, Žorža Bizē operas Karmena jauniestudējuma pirmizrādi vērtā operdīvas Elīnas Garančas debija titullomā. Kopā ar Karmenai tieši kā radīto britu - spāņu diriģentu Karelu Marku Šišonu. Ir bail pat domāt, kā izrāde turpmāk dzīvos bez viņiem: bez E.Garančas izcili atveidotā Karmenas tēla pilnasinīgā vokālā un skatuviskā piepildījuma un ārkārtīgi jūtīgās, izteikti liriskās, pašā mūzikas lasījuma saknē spāniskās un dziedātāju balsīm neierasti draudzīgās diriģenta koncepcijas. To īstenojot ar kopīgu maksimālu atdevi, LNO orķestris kļuva par to īpašo K.M.Šišona orķestri, kas apvieno precizitāti ar azartu un īstu līdzradīšanas prieku. Tikmēr pašu drāmas ritmu spriegāku darījusi partitūras redakcija, ko K.M.Šišons izveidojis, atgriežoties pie paša Bizē kupīrām un oriģināla dialogiem. Šķiet, ka bez Garančas un Šišona tā būs jau pavisam cita izrāde, pat neraugoties uz to, cik emocionāli pārlicenoša un konsekventa tēla emocionālajā izaugsmē bija Kristīnes Opolais debija Mikaēlas lomā un cik vīrišķīgi iespaidīgs Eskamiljo bija Egils Siliņš. Neraugoties pat uz augstsprieguma dramatisko potenciālu, kuru ģenerālmēģinājumā uzrādīja otrs Hozē lomas atveidotājs Aleksandrs Antoņenko, kurš pēc pirmizrādēm nomainījis itāļu tenoru Valteru Borinu.

Karmena bez robežām

Baudot emocionāli, vokāli un plastiski krāšņo, visos aspektos spilgti izteiksmīgo, dinamisko E.Garančas sniegumu, man ir vienalga, kur tieši risinās Karmenas stāsts, kas Andreja Žagara režijā pārcelts mūsdienu Kubā. Pāri visam ir dīvas balss, ar kuru E.Garanča spēj izteikt pilnīgi visu, vienlaikus vijīgi un temperamentīgi dejojot Elitas Bukovskas horeogrāfijā, kņūpus sēžot, enerģiski stīvējot no Hozē kājām armijas zābakus vai pat pagriežot skatītājiem muguru. Brīvi un atvērti, it kā bez piepūles. Bez nevienas (!) forsētas skaņas. Neparastā vokālo krāsu bagātībā viņa slāni pa slānim atklāj Karmenas iekšējo dažādību. Par savu seksapīlu pašpārlicinātu sievieti slavenajā Habanerā un erotisku koķetētāju Segidiljā (1.cēl.) Azartisku bohēmisti Čigānu dziesmā (2.cēl.) Gan kaismīgu, gan maigu mīlētāju. Visbeidzot drosmīgu, neatkarīgu, spēcīgu personību, kas nebīstas pat nāves. Līdzās versmainai kaislei spēju ilūziju sabrukumu mums ticami atklāj E.Garanča, kuras spēju dusmu sabangotajā balsī tik liktenīgi iedzalkst aizvainotas mīlestības pārvēršanās naidā...

Tas viss un vēl vairāk atklājas E.Garančas neparasti plašajā vokālajā un aktrises spektrā, kas uzrunā dziļāk un tiešāk par jebkuru ārējo reālpsiholoģismu. Atliek vien atsaukties, un to arī dara Hozē lomas atveidotājs - itāļu tenors Valters Borins. Savā nebūt ne vērienīgajā, taču pareizi skolotajā balsī viņš dzied labi, taču tēla ziņā visā izrādes pirmajā pusē ir tik pasīvs, ka jājautā, kāpēc gan vīriešu uzmanības un sajūsmas lutināto Karmenu vispār ieinteresējis Hozē? Tikai tāpēc, ka viņš ir vienīgais, kurš nepievērš uzmanību? Turklāt viņa, muļķe, pat iemīlas...? Šis gan nav pirmais Latvijā šogad redzētais Karmenas iestudējums, kas liek tā jautāt. Zinot šo "vietējo

tendenci", jāsāk bažīties, ka tikai Hozē tēla jaunāko adaptāciju avots nav neizlēmīgais latviešu bāleliņš? Kaut arī sastapts Kubā, viņš atmosfēras tikai greizsirdības vadīts - un šī apmātība tad ir viņa stihija. Varu vien iztēloties, cik karsta un dziļa Karmenas drāma vērstos, ja pārī ar E.Garanču darbotos Aleksandrs Antoņenko, kurš izrādes otrā sastāva ģenerālmēģinājumā saviļņoja ar liriski dramatisku vērienu, asu reakciju un skatīenu, kas īstajā brīdī uzšķiļ dzirksteli.

Dokumentālais ornaments

LNO iestudējuma dramaturgs Johens Breiholcs uzsver, ka Bizē populārā opera ir "viena no briesmīgākajām klišejām operas vēsturē," jo izstrādājusi spāniskās eksotikas un spānietes stereotipu. Šo patiesību negrasos apstrīdēt. Gluži tāpat kā A.Žagara vēlmi bēgt no šīm klišejām. "Dekoratīvs spāniskums nav vienīgā iespēja, kā ietērt šo stāstu," režisors precīzi formulējis savā esejā Dzimusi brīvībai, kuras perfekti atbilstošais virsraksts man asociējas ar iemīļotu bērniņas filmu. (Par lauvām. Pēc Džeralda Darelā.) Bet vai tikai dekoratīvo spāniskumu nav aizstājis cits - mūsdienu Kubas dekoratīvisms? Vienkārši citu krāsu, formu un tēlu ornamentals? Šis jautājums paliek atklāts, vērojot raibo, dinamiski darbīgo tipāžu ņudzekli, kurā brīžiem pagrūti pamanīt galvenos tēlus. Piemēram, Karmenu bāra stūrī pie manikīra galdiņa vai Eskamiljo, kuru no iejūšanās paša fanu pūlī glābj tikai baltā atlasā mirdzošais uzvalks.

Perfekcija un estētisms ir A.Žagara režijas stiprā puse: viss nostrādāts līdz sīkākajai detaļai, noglancējot ar gaumīgu estētismu. Arī šoreiz atrasti zīmīgi tipāži korī un mīmiskajos tēlos, ne tikai sulīgi raksturtriepieni galvenajiem varoņiem - nepakļāvīgajai, sekašpīlajai Karmenai, neizlēmīgajam memmesdēliņam Hozē un sportiskajam mačo Eskamiljo, kas holivudiski pārspīlētā boksera kostīmā un ķermeņa valodā ir līdz parodijai novests patrulas vīrišķības koncentrāts. Jaunas krāsas atrastas Mikaēlas tēlam, un ne jau tikai spodri baltā medmāsiņas halātiņa dēļ, bet tāpēc, ka arī viņa, tāpat kā Karmena, ir īsta, dzīva mūsdienu sieviete, kura cīnās par savu mīlestību. Piebildīsim: cīnās izmisīgi un drosmīgi. Ar negaidītu vitalitāti pārsteidz Kristīne Gailīte, kura čigānietes Fraskitas lomā, līdzīgi kā kontrabandisti Nauris Puntulis (Dankairo) un Andris Lapiņš (Remendado), un leitnanta Cunigas atveidotājs Krišjānis Norvelis prot izcelt komisko. Andželai Gobai sulīgi padodas Mercedes, vienlaikus rotaļājoties ar vizuālu līdzību kolorītajai afroamerikāņu operlēgendai Džesijai Normenai. Azartiski darbojas melnīgsnēji mīmisti ar mafijas bosu un bārmeni Lillas Pastiju priekšgalā. Taču man uzmācas šaubas par to, kur ir robeža starp režisora rokrakstu un atstrādātiem paņēmiem, kuri redzēti jau citās A.Žagara izrādēs: Pīķa dāma, Mcenskas apriņķa lēdija Makbeta, Traviata. Īpaši tas attiecas uz izstrādātajām kora lomiņām, maršējošajiem bērniem, parodēšanu un erotisma pietuvināšanu vulgārajam (uzkrītoši seksuālā apdejošana u.c.).

Karmena vai Kuba?

Neesmu bijusi Kubā. Taču nojaušu, ka režisora, kostīmu mākslinieces Kristīnes Jurjānes un jo īpaši scenogrāfes Monikas Pormales veidotais vizuālais izrādes slānis dokumentāli precīzi atspoguļo Kubas šodienas realitāti. Tostarp arī uzkrītoši tiešo, nabadzības apzīmogoto miesas tirgu. Uz skatuves atbalsojas programmas bukletā redzamie Havanas fotouzņēmumi. Košie krekliņi un mini svārciņi, pionieri ar zilajiem kaklautiem un paštaisītiem braucamrīkiem. Skolotāja ar atkailināto jostasvietu un

daudzās Karmenas apspīlētās leggings biksēs. Leģendārā revolucionāra Će Gevaras portrets, patriotiskie saukļi un Kubas karogi, kuriem iepretim - bandana lakatiņi un krekliņi ar visnotaļ līdzīgajiem brīvās sapņu zemes ASV simboliem. Pludmales loks ar Havanas panorāmu oranžā novakarē, baltie stadiona mūri. Hozē, kurš ķīlē veco motociklu, līdzīgs nofotografētajam vīram, kurš tieši uz ielas remontē automašīnas vraku. M.Pormale strādājusi arī īpaši smalkā drāmas zīmju līmenī: vai ievērojāt, kā Karmenas iznācienā lozungā Heroismo y Victoria? (par varonību un uzvaru) nošķiebās viņas burts "C"? Un putniņu būrī, kad habaneras teksts vēsta par mīlestību, kas brīva kā putns?

Bet ko īsti skatāties: Karmenu vai Kubu? Tā kā esmu nākusi uz Karmenu, es to atrodu 3.cēlienā, kurā beidzot karst un mutuļo neatšķaidīta drāma. Pat skaudrāka nekā operas atrisinājumā, kad Hozē ar nošķeltu pudeli pārgriež Karmenai rīkli un "asinis" iepriekšparedzami notraipa viņas balto kostīmu un balto stadiona sienu. Ne tikai tāpēc, ka kāršu trio Andantino solo epizodē E.Garanča tik piesātināti tumšā un koncentrētā vokālajā tembrā mūs hipnotizē ar drūmo likteņa atklāsmi. Ne tikai tāpēc, ka šis cēliens ir arī K.Opolais zvaigžņu stunda - patiesais psiholoģisms attaisno pat balss forsējumu ārijā, līdzpārdzīvojumu raisa cīņas spriedze cēliena finālā. Komisms (mīlēšanās mašīnā), ko izspēlē blakuspersonāži, te drāmai netraucē, jo drāmas mezgla punktus nenovēršot uzmanību no tās galveno varoņu attiecībām, ir respektēta muzikālās režijas gramatika - nebradāt svešā mūzikā.

Inese Lūsiņa